

Aleksandra Grabowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

LOKALNA GOSPODARKA TURYSTYCZNA A ROZWÓJ REGIONÓW

Wprowadzenie

Konkurencyjność regionów można rozważać zarówno w kontekście *ex ante*, jak i *ex post*¹. W kontekście *ex ante* oznacza to zdolność do konkurowania regionów w przyszłości określaną m.in. przez ich potencjał gospodarczy. W kontekście *ex post* konkurencyjność regionu jest rozumiana jako aktualna pozycja regionu na rynku, zdobyta dzięki realizowanej strategii rozwoju regionu i strategii stosowanej przez konkurentów. Regiony, konkurując ze sobą mogą wykorzystywać instrumenty, które wpływają na ich rozwój, a które są zwykle stosowane przez inne podmioty (np. przedsiębiorstwa). Instrumenty te muszą być zgodne z charakterem regionu jako podmiotu ekonomicznego. Są to m.in.:

- jakość i cena niektórych produktów i usług oferowanych w regionie;
- jakość infrastruktury i cena za korzystanie z niej;
- dopasowanie oferty do potrzeb ewentualnych inwestorów;
- sprawność organizacyjna urzędów; innowacyjność regionu;
- wysoki poziom kwalifikacji mieszkańców regionu;
- zapewnienie potencjalnym konsumentom łatwego dostępu do oferty regionu;
- informacja na temat oferty regionu i tworzenie jego pozytywnego wizerunku².

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytania: co determinuje rozwój gospodarki turystycznej regionie? Kto i w jaki sposób może przyczynić się do poprawy jej konkurencyjności? Czy gospodarka turystyczna może rozwinąć się w regionach, w których turystyka pełni funkcję neutralną lub stymulującą?

¹ Por. M. Gorynia: *Competitiveness of Firms From Ziemia Lubuska and Poland's Accession to the European Union*. „Journal for East European Management Studies” 2005, Vol. 10, Iss. 3, s.198.

² Na podstawie: M. Haffer: *Instrumenty konkurowania. W: Budowanie potencjału konkurencyjności przedsiębiorstwa*. Red. M.J. Stankiewicz. Dom Organizatora, Toruń 1999.

1. Uwarunkowania rozwoju regionalnego

Na rozwój regionów wpływają zarówno czynniki zewnętrzne (ponadlokalne) wobec regionu, jak i czynniki wewnętrzne (lokalne). Są one rozmaicie klasyfikowane i nadaje się im różną rangę. Do dzisiaj uwzględnia się w teorii rozwoju regionalnego klasyczny podział A. Smitha i D. Ricardo, uznający za podstawowe czynniki rozwoju ziemię, pracę oraz kapitał. We współczesnej literaturze autorzy przedstawiają znacznie szerszą listę czynników egzo- i endogenicznych, które stymulują proces rozwoju regionalnego, a tym samym wpływają na wzrost konkurencyjności regionów na arenach krajowej i międzynarodowej.

Czynniki egzogeniczne (ponadlokalne) wywodzą się ze środowiska zewnętrznego wobec regionu. Do najważniejszych zalicza się m.in.:

- a) uwarunkowania makroekonomiczne państwa – najczęściej dotyczą one relacji między integrującymi się ze sobą państwami na poziomie makroekonomicznym. Główne czynniki istotne z perspektywy rozwoju regionalnego to: wskaźnik rozwoju gospodarczego kraju, równowaga i stabilność gospodarcza; wykorzystanie zdolności produkcyjnych gospodarki narodowej; wskaźnik inflacji; stan finansów publicznych; integracja monetarna; dążenie kraju do ekonomicznego upodabniania się do krajów wysoko rozwiniętych³;
- b) uwarunkowania prawno-polityczne mające swój wyraz w regulacjach formalnych;
- c) sytuację międzynarodową zwłaszcza związaną z uczestnictwem w międzynarodowej integracji gospodarczej;
- d) megatrendy rozwoju współczesnego świata⁴;
- e) inne, do których można zaliczyć m.in.: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, transfer wiedzy i doświadczenia, innowacje i nowe technologie, pozyskanie rynków zewnętrznych dla wytworzonych w regionie produktów i usług, współpracę z zewnętrznymi partnerami⁵.

³ Taki pogląd reprezentuje wielu autorów m.in. P. de Grauwe: *The Economics of Monetary Integration*. Oxford University Press, Oxford 1997; B. Balassa: *The Theory of Economic Integration*. Allen and Unwin, London 1973; M. Gartner: *A Primer in European Macroeconomics*. Prentice Hall Europe, London 1997; J. Harrop: *The Political Economy of Integration in the European Economic Community*. Allen and Unwin, London 1989 w: M. Gorynia: *Competitiveness of firms...*, op. cit., s. 196.

⁴ W. Kosiedowski: *Wprowadzenie do teorii i praktyki rozwoju regionalnego i lokalnego*. W: *Samorząd terytorialny w procesie rozwoju regionalnego i lokalnego*. Red. W. Kosiedowski, TNOiK „Dom Organizatora” Toruń 2005, s. 33.

⁵ A. Klasik: *Strategie regionalne. Formułowanie i wprowadzanie w życie*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001, s. 12.

Do czynników endogenicznych (lokalnych) wpływających na rozwój regionalny zdaniem wielu autorów⁶ zalicza się przede wszystkim:

- a) czynniki ekonomiczne regionu – zróżnicowanie struktury ekonomicznej i gospodarczej; poziom przedsiębiorczości; rozwinięte systemy ochrony zdrowia, edukacji, świadczeń społecznych, zdolności absorpcji środków pomocowych (np. funduszy unijnych) przeznaczonych na rozwój regionalny; jakość marketingu regionalnego; wzrost kapitału zaangażowanego w gospodarce regionalnej; napływ krajowych i zagranicznych inwestycji gospodarczych; zmiany dochodów ludności, przedsiębiorstw i organów samorządu terytorialnego działających w regionie;
- b) czynniki społeczne – zmiany demograficzne w społeczeństwie, tempo i charakter procesów urbanizacyjnych, zmiany w poziomie życia, postęp kulturalny, potencjał intelektualny, poziom wykształcenia, stopień samoorganizacji społeczeństwa oraz jego udział w podejmowaniu decyzji lokalnych i regionalnych, warunki uczestnictwa podmiotów lokalnych w zarządzaniu regionem, struktury podmiotów lokalnych, doświadczenie lokalnych podmiotów związane ze współpracą z innymi podmiotami, sprawność funkcjonowania samorządów terytorialnych i ich organów, zdolność i kierunki dokonywanych przez władze samorządowe wyborów (często mających charakter polityczny) co do działań i zasad zarządzania rozwojem regionalnym⁷;
- c) czynniki technologiczne – poziom innowacyjności, struktura techniczna, jakość produkcji, innowacje produktowe, rozwój i doskonalenie infrastruktury technicznej, unowocześnienie struktury rzeczowej aparatu wytwórczego, rozwój przemysłów wysokiej technologii;
- d) czynniki środowiskowe – występowanie zasobów naturalnych, jakość i ochronę środowiska przyrodniczego, rezerwy terenów pod inwestycje bezpośrednie, świadomość i kulturę ekologiczną społeczeństwa, racjonalność gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego⁸;
- e) czynniki infrastrukturalne – dostępność komunikacyjna, istnienie w regionie aglomeracji, zagospodarowanie przestrzenne, infrastruktury techniczna i społeczna (w tym turystyczna);
- f) zaplecze naukowo-badawcze i rozwojowe – obecność instytucji naukowo-badawczych i szkół wyższych;

⁶ Por. B. Winiarski : *Konkurencyjność regionów*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1999, s. 53 i n. W. Kosiedowski: *Wprowadzenie do teorii...*, op. cit. s. 33 i n.

⁷ E. Zeman-Miszewska: *Przesłanki transformacji instytucji lokalnych*. W: *Polskie samorządy lokalne w okresie transformacji – instytucje i ich przeobrażenia*. Red. E. Zeman-Miszewska. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2010, s. 29.

⁸ Szerzej: J. Adamiak, W. Kosiedowski, A. Poloczek, B. Słowińska: *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*. Red. W. Kosiedowski. Dom Organizatora Toruń 2001, s. 32-33.

g) kapitał społeczny – zależny od umiejętności, wiedzy, profesjonalizmu miejscowych kadr (zwłaszcza kierowniczych) umiejętności współpracy i rozładowywania konfliktów, kultury technicznej, organizacyjnej, kultury życia codziennego⁹.

Czynniki endogeniczne coraz częściej uznaje się za sprzyjające kreatywności. Podkreśla się, że od nich zależy rozwój nowych działalności, idei i koncepcji, a także tworzenie nowych produktów i atrakcji regionalnych. Stymulują one nowe metody zarządzania, mają wpływ na poziom przedsiębiorczości, nowe inicjatywy, sposoby zachowywania oraz komunikowania się.

Uwarunkowania lokalne implikują zdolność adaptacji regionów i działających w nich podmiotów do zmieniających się warunków funkcjonowania¹⁰. Występowanie barier nie wyklucza rozwoju regionu. Nie należy ich jednak bagatelizować. Ograniczenie wpływu czynników oddziałujących negatywnie na rozwój regionu wymaga przede wszystkim umiejętności wykorzystania uwarunkowań lokalnych i aktywizacji czynników związanych z własnym potencjałem. Coraz częściej bowiem stawia się tezę, że to czynniki lokalne, a nie ponadlokalne (zewnętrzne) przesądzają o osiągnięciu wytyczonych celów rozwojowych¹¹. Do celów takich zalicza się podnoszenie jakości środowiska i poziomu życia oraz możliwości prowadzenia działalności przez podmioty gospodarcze.

Współczesna literatura zwraca uwagę zarówno na materialne, jak i niematerialne czynniki lokalne, od których zależy atrakcyjność, a zatem i konkurencyjność regionu. Ważnym elementem zasobów materialnych regionu jest infrastruktura techniczna. Jak pisze E. Wysocka, ten czynnik do niedawna był głównym warunkiem atrakcyjności przestrzeni dla inwestorów. Okazuje się jednak, że obecnie nie jest on już wystarczający¹². Wzrosło znaczenie czynników lokalnych niematerialnych, takich jak kapitał ludzki (poziom wykształcenia, kompetencje, wiedza know-how) i kapitał społeczny (poziom zaufania, relacje formalne i nieformalne między uczestnikami rynku lokalnego). Ważne w rozwoju regionu są także instytucje lokalne. Budują one w regionie tzw. infrastrukturę instytucjonalną. Sieć powiązań powstała między instytucjami zbudowana na gruncie zaufania i wspólnych wartości stanowi o sile kapitału społecznego. Efektem kompilacji kapitału ludzkiego, infrastruktury instytucjonalnej i wiążącego w całość te czynniki kapitału społecznego jest konkurencyjny oraz innowacyjny region (rys. 1)¹³.

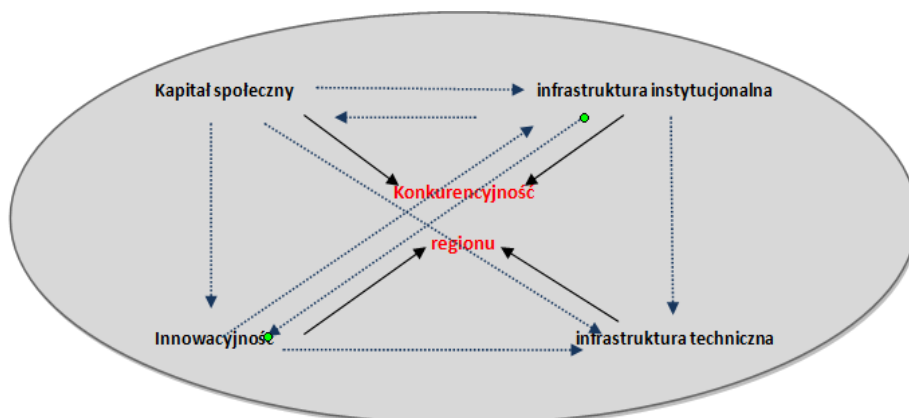
⁹ W. Kosiedowski: Op. cit., s. 33.

¹⁰ E. Zeman-Miszewska: *Przesłanki transformacji instytucji...*, op. cit., s. 27.

¹¹ Ibid.

¹² E. Wysocka: *Przestrzenne aspekty konkurencyjności w świetle integracji z Unią Europejską*. „Człowiek i Środowisko” 2001, 25 (1).

¹³ Szerzej: J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki: *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*. CeDeWu, Warszawa 2007, s. 114 i n.

Rys. 1. Kompilacja lokalnych uwarunkowań wpływających na konkurencyjność regionów – podejście współczesne

Szansą w poszukiwaniu nowych rozwiązań dla rozwoju lokalnego może stać się turystyka¹⁴, która ma wpływ zarówno na charakter, jak i na kształt oraz strukturę zagospodarowania regionu. Zaangażowanie sieci współpracujących instytucji (publicznych, prywatnych, społecznych) we właściwe wykorzystanie dotychczasowego potencjału infrastrukturalnego oraz aktywne promowanie lokalnej turystyki i organizowanych imprez, nawet przy ograniczonych walorach turystycznych, jest w stanie stworzyć określone atrakcje dla konkretnych segmentów rynku turystycznego.

Konkurencyjność regionów, w których występują obszary recepcji turystycznej bywa w literaturze utożsamiana z ich pozycją na rynku turystycznym. Często podkreśla się też, że konkurencyjność tych regionów polega na trwałym czerpaniu korzyści z rozwoju turystyki przez wszystkie podmioty działające na rynku. Analiza możliwości rozwojowych turystyki i jej wpływu na rozwój regionu skłania do zastanowienia się nad trzema podstawowymi pytaniami:

1. Co determinuje rozwój turystyki regionie?
2. Kto i w jaki sposób może przyczynić się do poprawy jej konkurencyjności¹⁵?

¹⁴ Według wcześniej przytoczonych badań przeprowadzonych przez Uniwersytet Łódzki i Manchester Metropolitan University na przełomie lat 1999/2000. Badane jednostki jako szansę rozwoju regionalnego zaliczyły przemysł (94%), turystykę (78%) oraz usługi (34%). W dalszej kolejności wskazano handel, rolnictwo i rybołówstwo, dobrą lokalizację i połączenia z innymi regionami, budownictwo, rozwój małej i średniej przedsiębiorczości, dobrą infrastrukturę techniczną oraz przynależność do specjalnej strefy ekonomicznej. C. Young, S. Kaczmarek: *Local Government, Local Economic...*, op. cit., s. 229-231.

¹⁵ M. Żemła: *Możliwości i ograniczenia kreowania konkurencyjności obszaru recepcji turystycznej przez podmioty lokalnej i regionalnej gospodarki turystycznej*. W: *Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo-samorząd-współpraca*. Red. A. Rapacz. AE, Wrocław, WSZGRiT w Kielcach, Jelenia Góra 2006, s. 251.

3. Czy gospodarka turystyczna może rozwinąć się w regionach, w których pełni funkcję neutralną lub stymulującą?

Próba odpowiedzi na te pytania została podjęta w dalszej części artykułu.

2. Uwarunkowania rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej

Gospodarka turystyczna podlega pewnym prawidłowościom rozwojowym. Jedną z najczęściej stosowanych współcześnie koncepcji opisujących proces rozwoju gospodarki turystycznej w regionie jest model Butlera. Wymienia on sześć faz rozwoju turystyki w danej miejscowości czy regionie. W modelu tym wyróżnia się: eksplorację, zaangażowanie (wprowadzenie), rozwój, konsolidację, stagnację, ożywienie lub upadek.

W fazie eksploracji nie istnieją żadne szczególne udogodnienia dla turystów. Niewielka liczba turystów (których głównym motywem podróżowania są walory przyrodnicze) nie skłania do rozbudowy lokalnej gospodarki turystycznej. W fazie eksploracji oferta regionu jest uboga. Istniejąca infrastruktura turystyczna sprowadza się do podstawowej bazy noclegowej, a to zwykle zmniejsza zainteresowanie turystów tymi obszarami. Włączenie się władz samorządowych w aktywizację turystyczną regionów, które znajdują się w fazie eksploracji przyspiesza zwykle zachodzące procesy rozwojowe (Butler jednak nie przypisuje fazie eksploracji w tym zakresie istotnej roli). Aktywizacja tych regionów może przyczynić się do przejścia do fazy zaangażowania.

W fazie zaangażowania wzrasta zapotrzebowanie na usługi turystyczne i paraturystyczne. Wynika ono z ożywionego ruchu turystycznego. Usługi oraz wszelkie udogodnienia są tworzone i oferowane przez lokalnych przedsiębiorców, a turystyka staje się ich dodatkowym źródłem dochodów.

Faza rozwoju oznacza intensywną rozbudowę infrastruktury turystycznej. Zaangażowanie lokalnych przedsiębiorców w jej rozwój w pewnym momencie gwałtownie spada, bowiem w tej fazie usługi dotychczas świadczone przez lokalnych przedsiębiorców są stopniowo zastępowane przez zmodernizowane usługi świadczone przez inwestorów zewnętrznych. Większość dochodów z turystyki w tym okresie wypływa poza lokalny rynek. Taki stan może być powodem konfliktu interesów między lokalnymi i zewnętrznymi podmiotami¹⁶.

Faza konsolidacji w modelu Butlera oznacza moment zbliżenia się do punktu równowagi rynkowej. Z jednej strony w pełni rozwinięta oferta turystyczna, z drugiej strony popyt turystyczny osiąga wartość graniczną. W celu zahamowa-

¹⁶ I.N. Darma Putra, M. Hitchcock: *The Bali Bombs and the Tourism Development Cycle*. „Progress in Development Studies” 2006, Vol. 6, No. 2, s.158.

nia spadku popytu na usługi, lokalne podmioty kształtujące gospodarę turystyczną dążą do wzrostu konkurencyjności obszaru.

W fazie stagnacji pojemność turystyczna obszaru zaczyna być barierą jej rozwoju. Konieczne jest podjęcie radykalnych zmian w ofercie turystycznej. Stagnacja przejawia się spadkiem popytu turystycznego towarzyszy jej ograniczona oferta podażyowa i wzrost konkurencyjności sąsiednich obszarów. W fazie stagnacji konieczna staje się zdaniem autora ingerencja władz lokalnych, które powinny aktywnie uczestniczyć w rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej poprzez finansowanie atrakcji turystycznych i ich promocję. W tej fazie mogą pojawić się problemy natury społecznej lub przyrodniczej na obszarach związanych z masową turystyką. W zależności od działań podmiotów kształtujących i uczestniczących w rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej może prowadzić region do ożywienia bądź upadku¹⁷.

Do koncepcji Butlera nie należy podchodzić bezkrytycznie, choćby ze względu na jej ogólnikowość czy przypisywaną władzom samorządowym rolę w rozwoju gospodarki turystycznej. W przeciwieństwie do autora doceniającego rolę władz lokalnych w aktywizacji gospodarki turystycznej dopiero w fazie stagnacji, wielu autorów wskazuje na potrzebę ich zaangażowania w rozwój gospodarki turystycznej już na poziomie eksploracji turystycznej regionu. Bez względu na pewne słabości modelu jest on przydatny w interpretacji ewolucji turystyki i roli gospodarki turystycznej w regionie. Model ten pokazuje, że rozwój gospodarki turystycznej na danym obszarze jest złożony i uwarunkowany wieloma czynnikami.

Do czynników o charakterze ponadlokalnym (egzogonicznych), które bezpośrednio oddziałują na region, zalicza się:

- czynniki popytowe (np. poziom życia potencjalnych turystów, zainteresowanie turystów danym regionem jako potencjalną destynacją turystyczną);
- tendencje turystyczne na świecie (np. jakie są trendy na rynku turystycznym);
- czynniki prawno-polityczne (np. ograniczenia walutowe, przepisy wizowe);
- sytuację gospodarczą i polityczną państw (np. procesy transformacyjne).

Do najważniejszych czynników lokalnych (endogenicznych), które wpływają na kształtowanie oferty turystycznej regionu i szukanie nowych koncepcji rozwoju turystyki w regionie zalicza się:

- walory turystyczne (np. środowisko przyrodnicze);
- czynniki ekonomiczne (np. stopę zatrudnienia w dziedzinach związanych bezpośrednio i pośrednio z gospodarką turystyczną, poziom cen i jakość oferowanych usług turystycznych, długotrwały rozwój gospodarczy, wykorzystanie dostępnych zasobów, spadek przyjazdów zagranicznych turystów);

¹⁷ Por. W. Kurek: *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 36-37.

- czynniki ekologiczne (np. stan środowiska naturalnego, ochronę środowiska naturalnego, wykorzystywanie zasobów przy zachowaniu rozwoju zrównoważonego, odbudowę atrakcji turystycznych obciążonych nadmiernym ruchem turystycznym, wspieranie ruchu niezmotoryzowanego);
- czynniki społeczne (świadomość i odpowiedzialność za dziedzictwo kulturowe, jedność społeczno-kulturową, wspieranie lokalnej autentyczności);
- czynniki polityczno-instytucjonalne – tu głównym czynnikiem stymulującym rozwój gospodarki turystycznej jest „(...) świadome, aktywne popieranie i kształtowanie turystyki oraz jej otoczenia przez różnego rodzaju podmioty gospodarcze, władze samorządowe wpływające swoją działalnością na wszystko to, co potęguje korzyści dla lokalnej gospodarki i społeczności”¹⁸;
- czynniki historyczne i kulturowe (zróżnicowania językowe; folklor, tradycja, obrzędy);
- czynniki infrastrukturalne (np. baza materialna)¹⁹.

3. Gospodarcze znaczenie turystyki w regionie

Zależność regionu od turystyki i rozwoju gospodarki turystycznej jest tym większa, im wyższy jest poziom atrakcyjności turystycznej regionu. Atrakcyjność tę tworzą walory naturalne oraz infrastruktury turystyczna i paraturystyczna. Turystyka może być na tyle istotną dziedziną gospodarki regionu, że staje się akceleratorem rozwoju regionalnego. Może też być jedną z wielu dziedzin działalności gospodarczej, którą należy wkomponować w rozwój regionu. Turystyka wpływa na cały region, ale bardzo często może rozwinąć się tylko w części regionu w tzw. obszarach recepcji turystycznej (pozostałe obszary regionu mogą pełnić inne funkcje). W zależności od ilości i atrakcyjności obszarów recepcji turystycznej oddziaływanie turystyki na region może mieć charakter polaryzujący, stymulujący lub neutralny²⁰.

¹⁸ W.W. Gaworecki: *Turystyka*. PWE, Warszawa 2003, s. 247. W literaturze wspomniane działania określa się mianem lokalnej polityki turystycznej. Obejmuje ona m.in.: wspieranie długoterminowej współpracy wewnątrz i między regionami, oraz korzystanie z efektów synergii wynikających z tej współpracy, wspieranie uczestnictwa mieszkańców i lokalnych przedsiębiorstw w tworzeniu oferty turystycznej; współpracę władz samorządowych i/lub tworzenie relacji partnerskich z podmiotami kształtującymi ofertę turystyczną dla doskonalenia tej oferty. Por. D. Ohlhorst, H.L. Diesel: *Stadt-Land-Kooperation als polnisches Instrument für nachhaltigen Tourismus*. „Tourismus Journal” 2002, Vol. 6, No. 4, s. 485.

¹⁹ J. Woś, J. Rachocka, M. Kasperek-Hoppe: *Zachowania konsumentów – teoria i praktyka*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2004, s. 55-57.

²⁰ A.S. Kornak, A. Rapacz: *Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2001, s. 35-36.

Gospodarka turystyczna rozwija się w największym stopniu w regionach, gdzie turystyka pełni funkcję polaryzującą, jest czynnikiem wyznaczającym aktywność gospodarczą regionu. Rozwój innych dziedzin i gałęzi gospodarczych w tych regionach jest wyznaczany przez potrzeby oraz popyt turystów. Obok bezpośredniego rozwoju gospodarki turystycznej (rozbudowy bazy noclegowej, organizacji turystyki) rozwijają się takie dziedziny gospodarki, jak handel czy szeroko rozumiane usługi (gastronomiczne, transportowe, naprawcze, pielęgnacyjne itp.). Wiąże się z tym duży udział osób zatrudnionych w pośredniej lub bezpośredniej gospodarce turystycznej. W regionach, w których turystyka pełni funkcję polaryzującą skupia się wiele obszarów recepcji turystycznej. Są to najczęściej obszary atrakcyjne turystycznie pod względem walorów środowiskowych lub innych atrakcji turystycznych. Regiony o polaryzującej funkcji turystyki powszechnie uznawane są za regiony turystyczne.

W regionach, gdzie turystyka pełni funkcję stymulującą, tzn. jest dodatkowym czynnikiem pobudzającym rozwój społeczno-gospodarczy, gospodarka turystyczna rozwija się w podobnym stopniu, jak inne dziedziny gospodarcze. Regiony pełnią zazwyczaj funkcje ośrodków administracyjnych, biznesowych, handlowych, naukowych, religijnych. Pierwotnie nie były one traktowane jako destynacje turystyczne, dzięki pełnionym funkcjom stają się jednak stopniowo atrakcyjne dla ruchu turystycznego.

W regionach neutralnych turystycznie turystyka nie ma istotniejszego wpływu na rozwój gospodarczo-społeczny regionu, ale stanowi dodatkowy element uzupełniający jego rozwój. Taka sytuacja występuje zwykle w regionach, które nie są postrzegane jako atrakcyjne turystycznie. Turystyka oraz lokalna gospodarka turystyczna mogą mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na rozwój całego regionu. Wśród najważniejszych W.W. Gaworecki wymienia korzyści ekonomiczno-gospodarcze, technologiczno-infrastrukturalne oraz społeczno-kulturowe (por. tab. 1)²¹.

Tabela 1

Korzyści wynikające z rozwoju turystyki w regionie

Korzyści 1	Warunki i skutki realizacji 2
1. Ekonomiczno-gospodarcze – napływ obcej waluty, – zwiększenie atrakcyjności dla inwestycji krajowych i zagranicznych, – rozwój małej przedsiębiorczości oraz gospodarki lokalnej, – polepszenie poziomu zaopatrzenia ludności miejscowej,	– w przypadku turystyki zagranicznej przyjazdowej; – zróżnicowanie struktury społecznej i wzrost dochodów mieszkańców oraz przychodów w budżetach lokalnych; – różnorodność działalności gospodarczej – wykorzystanie lokalnych zasobów;

²¹ W.W. Gaworecki: Op. cit., s. 430-431.

cd. tabeli 1

1	2
<ul style="list-style-type: none"> – wzrost zatrudnienia – tworzenie nowych miejsc pracy w branży turystycznej w regionie, – efekt mnożnikowy* 	<ul style="list-style-type: none"> – wzbogacenie oferty podażowej również dla społeczności lokalnej; – przyrost nie tylko miejsc pracy stałej, ale zatrudnienia, sprzyja obniżaniu bezrobocia – korzyści zwłaszcza na obszarach słabo rozwiniętych gospodarczo
<p>2. Technologiczno-infrastrukturalne</p> <ul style="list-style-type: none"> – urbanizacja regionów – poprawa infrastruktury poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, – wzrost inwestycji, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych 	<ul style="list-style-type: none"> – rozbudowa infrastruktury podnosi atrakcyjność turystyczną regionu i jakość życia lokalnej społeczności; – inwestycje rozwijające ofertę turystyczną i paraturystyczną wpływają na atrakcyjność regionu
<p>3. Społeczno-kulturowe</p> <ul style="list-style-type: none"> – korzystanie z istniejącej infrastruktury turystycznej przez lokalną społeczność, – zachowanie i wspieranie dóbr kultury, – ożywienie folkloru i rzemiosła lokalnego, – zainteresowanie lokalną historią, – przełamywanie barier religijnych, rasowych, klasowych, językowych czy społecznych, – zapoznanie się ludności mieszkańców obszarów recepcyjnych z innymi wzorcami socjologicznymi czy kulturowymi, – wzmacnia dbałość o pozytywny obraz regionu, – powstanie potrzeb poszerzania wiedzy i kwalifikacji 	<ul style="list-style-type: none"> – poprawa standardu życia lokalnej społeczności; – ochrona zabytków, środowiska i przyrody; – większa tolerancja, docenianie własnych i obcych wzorców kulturowych, awans cywilizacyjny mieszkańców obszarów recepcyjnych

* Jeśli środki pieniężne wprowadzone przez turystę do obrotu gospodarczego są w dalszym ciągu wydatkowane, to pozostają w obrocie i zamieniają się na towary, usługi, inwestycje. Wydatkowane w turystyce krążą w gospodarce. Por. A. S. Kornak, A. Rapacz: *Zarządzanie turystyką...*, op. cit., s. 34. Według WTTC każda złotówka wydana na turystykę bezpośrednio generuje trzykrotną jej wartość w dochodzie innych sektorów gospodarczych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W.W. Gaworecki: *Turystyka*. PWE, Warszawa 2003, s. 247, 430-431.

Literatura przedmiotu dostarcza także przykłady negatywnych konsekwencji rozwoju turystyki w regionie. Obok najbardziej widocznych konsekwencji ekologicznych, wymienia się konsekwencje społeczno-kulturowe, infrastrukturalne czy ekonomiczne (por. tab. 2).

Tabela 2

Negatywne konsekwencje rozwoju turystyki w regionie

Konsekwencje	Uwarunkowania i skutki
I. Ekonomiczne <ul style="list-style-type: none"> – wahania ekonomiczne spowodowane sezonowością (zróżnicowanie dochodów ludności miejscowej i budżetów lokalnych); – inflacja i transfer pieniądza (dewiz) poza region, kraj pochodzenia turystów; – komercjalizacja tradycyjnej kultury lokalnej; – uzależnienie rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej od czynników zewnętrznych 	<ul style="list-style-type: none"> – konsekwencją sezonowości są zróżnicowane w czasie społeczne i gospodarcze skutki funkcjonowania obszarów recepcji turystycznej, a w rezultacie całego regionu; – w przypadku turystyki zagranicznej wyjazdowej; – lokalne produkty stają dostępne poza miejscem ich wytwarzania; – spowodowane m.in. centralizacją finansów publicznych
II. Infrastrukturalne <ul style="list-style-type: none"> – nieodwracalność funkcji obiektów infrastrukturalnych; – uszkodzone nawierzchnie dróg utwardzonych wskutek nadmiaru drogowego ruchu turystycznego 	<ul style="list-style-type: none"> – ryzyko zeszpecenia krajobrazu lub nawet jego zniszczenia wskutek przeszacowania chłonności turystycznej regionu
III. Społeczno-kulturowe <ul style="list-style-type: none"> – komercjalizacja kultury, sztuki; – niewykorzystanie infrastruktury turystycznej przez ludność miejscową; – ksenofobia, konflikty między lokalną społecznością a turystami; – rozwój patologii społecznych: prostytucji, alkoholizmu, przestępczości; – zaburzenia ustalonej równowagi społeczno-kulturowej i religijnej; – dezintegracja rodziny i polaryzacja miejscowej ludności 	<ul style="list-style-type: none"> – utrata tożsamości regionu; – brak środków finansowych lub dostępności, tworzenie się tzw. getta turystycznego; – skutki w postaci przechodzenia mieszkańców przez cztery fazy w stosunku do nadmiaru turystów: entuzjazm, niechęć, apatia, antagonizm.
IV. Ekologiczne <ul style="list-style-type: none"> – duże obciążenie ekologiczne; – zeszpecenie naturalnego krajobrazu przez obiekty turystyczne; – niezrównoważony rozwój; – zanieczyszczenia środowiska naturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> – przyczyną mogą być skutki błędnego oszacowania chłonności turystycznej obszaru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie W.W. Gaworecki: Op. cit., s. 431; W. Kurek: *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 49.

Podobne stanowisko do prezentowanego przez W.W. Gaworeckiego prezentuje E. Dziedzic, przedstawiając zarówno pozytywne, jak i negatywne efekty rozwoju turystyki w regionie²². Autorka szczególną uwagę poświęca koncepcji

²² Por. E. Dziedzic: *Efekty zewnętrzne w rozwoju turystyki*, w: *Gospodarka turystyczna w regionie...*, op. cit., s. 267, za: T. Markowski: *Zarządzanie rozwojem miast*, PWN, Warszawa 1999, s. 59.

efektów zewnętrznych (pozytywnych i negatywnych)²³. Wywierają one wpływ na końcową wartość użytkową produktów czy usług turystycznych dla ich nabywców. W wyniku występowania efektów zewnętrznych w turystyce rynek charakteryzuje zawodność i niesprawiedliwość. Z jednej strony sprawcy negatywnych efektów zewnętrznych, np. zanieczyszczeń, zatłoczeń, hałasu nie ponoszą konsekwencji swojego postępowania, a w rezultacie nie ograniczają swojej szkodliwości. Z drugiej strony podmioty wytwarzające na rynku turystycznym pozytywne efekty zewnętrzne, takie jak m.in. poprawa infrastruktury nie mają bodźca do zwiększania swojej aktywności, bowiem beneficjentem nieuzasadnionych korzyści są bardzo często podmioty postronne. Przykładem są dobra turystyczne, które stają się dobrem publicznym dostępnym nieodpłatnie lub poniżej kosztów utrzymania²⁴. W literaturze przedmiotu istnieją nieliczne opracowania koncepcji efektów zewnętrznych w odniesieniu do rozwoju turystyki. A. Bull koncentruje swoją uwagę na wpływie turystyki na indywidualnych odbiorców. W opracowaniu nie podejmuje kwestii wywołania tych efektów przez inne dziedziny gospodarki²⁵.

Podsumowanie

Zależność rozwoju regionu od turystyki jest tym większa, im wyższy jest poziom atrakcyjności turystycznej, którą tworzą walory naturalne oraz infrastruktura. Brak walorów naturalnych nie ułatwia, ale i nie wyklucza rozwoju gospodarki turystycznej na danym obszarze. Szczególnym dobrem odgrywającym rolę czynnika modyfikującego funkcje regionu jest kapitał społeczny. Często umożliwia on tworzenie od podstaw potencjału turystycznego nawet w regionach pozbawionych walorów naturalnych. Podstawą rozwoju gospodarki turystycznej staje się wówczas pomysł i współpraca różnych podmiotów lokalnych. Przykładem są takie imprezy, jak festiwal w Jarocinie do niedawna Off Festiwal w Mysłowicach, Festiwal Ars Cameralis w Katowicach, Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, Cameraimage Film Festiwal w Łodzi, Festiwal Artystów Filmu i Telewizji FART w Janowie Lubelski, Festiwal Muzyczny Ryśka Riedla w Tychach, Festiwal Twórców Polskiej Piosenki we Wrześni, Krajowy Festiwal Piosenki Polskiej w Opolu, Festiwal Muzyki Młodej Białorusi Basowiszce

²³ Efekty zewnętrzne to takie koszty lub korzyści, które powstają w wyniku procesów produkcji lub konsumpcji dóbr i usług, a które nie znajdują odzwierciedlenia w cenach rynkowych. Za: J. Tribe: *The Economics of Leisure and Tourism*. Butterworth Heinemann, Oxford Auckland 1999, s. 366. Szerzej na temat teorii dobrobytu pisze J.E. Stiglitz: *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 65-143.

²⁴ Ibid., s. 269-270.

²⁵ Por. A. Bull: *Economics in Travel and Tourism*. Longman, Melbourne, s.162-164.

w Gródku, coroczna inscenizacja Bitwy pod Grunwaldem, itp. Choć wymienione imprezy odbywały czy odbywają się w miejscach niedysponujących szczególnieymi walorami turystycznymi, od lat mają olbrzymią, wierną publiczność.

Uczestnictwo różnych podmiotów w rozwoju turystyki często wymaga przejścia przez przedstawicieli władz lokalnych funkcji inicjatora i koordynatora zamierzonych działań. Władze samorządowe w najszerszym bowiem zakresie są w stanie uruchomić różnorodne narzędzia komunikacyjne, finansowe, a także organizacyjne sprzyjające wspólnym działaniom. Formalne kompetencje przypisane władzom samorządowym²⁶ nakładają na nie zarazem obowiązek efektywnego wykorzystania wszelkich zasobów w zachodzących procesach rozwojowych.

THE LOCAL TOURISM ECONOMY AND THE DEVELOPMENT OF REGIONS

Summary

There is opportunity of new solutions for the local development which can be tourism. It influences on region's character, shape and structure. Competitiveness of regions where there are touristic areas can be identified with their position on the tourism market. The analyze of development opportunities in tourism and tourism economics and their influence on the region brings the author to consider some important questions: what determines the tourism and tourism economics development? who and how contributes to improvement of their competitiveness? is it possible that tourism economics develops in regions where tourism plays neutral or stimulating roles? The article tries to answer the questions.

²⁶ E. Zeman-Miszewska: *Kreowanie konkurencyjności regionów przez samorzady terytorialne.*, w: *Marketing terytorialny. Możliwości aplikacji kierunku rozwoju.* Red. H. Szulce, M. Florek. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2005, s. 136.